

TÜRKİYE’DE FAİZSİZ BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN SWOT ANALİZİ

NON-INTEREST PRIVATE PENSION SYSTEM: SWOT ANALYSIS FOR TURKEY

Fatih Kayhan *

Özet

Türkiye’de gönüllü bireysel emeklilik sistemi ve özellikle otomatik katılım sisteminde konvansiyonel (faize dayalı) plan ve ürünler yanında faizsiz emeklilik plan ve fonlarının tercih edilme ve artış hızı önemlidir. Bu çalışmanın amacı sigortacılık sektörünün hayat ve emeklilik branşının önemli bir unsuru olan faizsiz bireysel emekliliğin değerlendirilmesi ve analiz edilmesidir. Çalışma verileri Emeklilik Gözetim Merkezi ve Sermaye Piyasası Kurulu resmi web sitelerinden alınmıştır. Method olarak SWOT analiz metodu kullanılmıştır. Çalışma bulgularına göre; Türkiye’de, faizsiz bireysel emekliliğin güçlü yanı, bireylerin genel anlamda kamu emeklilik sistemi yanında özel emekliliğe duydukları ihtiyacın önem kazanması ve faiz hassasiyeti olan bireylerin artan oranda bu ürünleri talep etmesidir. Zayıf ve gelişime açık alan olarak faizsiz emeklilik fonlarının yatırım seçeneklerinin faizli sisteme göre daha sınırlı olmasıdır. Fırsatlar olarak emeklilik sisteminin gelişim potansiyeli öne sürülebilir, pazar henüz büyüme aşamasındadır. Diğer yandan, sistemin karşılaşılabileceği tehdit ise iktisadi konjoktüre bağlı olarak yeni katılımcıların (bireysel yatırımcıların) sisteme giriş sayısındaki artış hızının azalma riskidir.

Anahtar Kelime: Faizsiz Bireysel Emeklilik, Emeklilik Yatırım Fonları, Emeklilik Planları

JEL Kodları: G220, G230, G280, G520

Abstract

Rise of non-interest private pension system in Turkey is of great significance together with conventional private pension system within the framework of voluntary pension system and especially auto-enrollment system (AES). This study aims to review non-interest pension system and funds in Turkey comprehensively to shed light on rising branch of insurance. Data is retrieved from official website of Pension Monitoring Authority and Capital Market Board of Turkey. The method employed in the study is SWOT analysis. Findings indicate that strength of non-interest pension system is the increasing demand this business from individuals especially in AES. Comparatively weaker side of the system is considered to be lack of financial product for investment when compared to conventional rivals. There exists great potential for development of this market while the threat is seen as the risk of decline in the rate of growth of entry into this system due to economic conditions.

Keywords: Non-Interest Pension System, Private Pension Funds, Pension Plans

JEL Codes: G220, G230, G280, G520

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, fatih.kayhan@klu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-7844-8663

1. GİRİŞ

Risk yönetim sistemi olarak değerlendirilen sigorta sistemi finansal hizmetlerin bir parçasıdır. Hayat ve hayat dışı (mal ve emtia sigortaları) risklerinin sigorta şirketlerine devri mukabilinde sigortalılar prim ödeyerek karşı karşıya oldukları riskleri yönetebilirler.

Sigorta, risk yönetimi araçlarından birisi olarak değerlendirilebilir ki burada risk, belirsizlik durumlarında ortaya çıkan ve zarar/kayba neden olan bir olayın (tehlikenin) ortaya çıkma olasılığı olarak tanımlanabilir. Sigortacılık açısından risk şu temel özellikleri taşınmalıdır: Birinci olarak tarafların iradesi dışında oluşması gerekir, ikinci olarak kanuni/yasal olması gerekir, üçüncü olarak gelecekte olması olası ve fakat zamanının belirsiz olması elzemdir (Toprak & Coşkun, 2018, s.132).

Elementer branş (Hayat Dışı Branş) ve hayat branşı olarak genelde iki ana branş altında incelenen sigortacılık sektörü, Türkiye’de finansal hizmetler içerisinde önemli bir yer kazanmıştır ve gelişmeye devam etmektedir. Bireysel emeklilik hizmetleri sigorta branşı olarak hayat dalı branşı şemsiyesinde tasnif edilmektedir. Bireysel emekliliğin Türkiye’de ortaya çıkış ihtiyacı veya bir başka isimle bireysel emeklilik reformunun uygulamaya alınması, mevcut sosyal güvenlik sisteminin sürdürülemez açıkları ile kamu bütçesine yük oluşturması neticesinde sosyal güvenlik sisteminin fonksiyonunu yerine getirmekte yetersiz kalmasıyla yakından ilgilidir (Kaya & Kahya, 2017, s.460).

Türkiye’de sosyal güvenlik yükünün azaltılması gayesiyle sosyal güvenlik sistemini tamamlamak için kurulan bireysel emeklilik sistemi, bu özelliği ile alternatif bir emeklilik aracından ziyade, kuruluş mevzuatında da açıkça ifade edildiği üzere tamamlayıcı bir sistemdir. Bu bağlamda, 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili alt mevzuatın (yönetmelikler) yayınlanması ile birlikte BES altyapısı oluşturulmuştur (Kaya & Kahya, 2017, s.461). 2013 yılından itibaren BES vergisel teşvik yapısında köklü bir mevzuat değişikliği yapılmış ve katkı paylarının vergi matrahından indirilmesi teşviki (işverenlerce ödenen hariç) uygulaması ortadan kaldırılmış, devlet katkısı uygulamaya alınmıştır. 2003 yılında emeklilik şirketlerinin faaliyete geçmesi ile uygulamaya geçen gönüllü bireysel emeklilik sisteminden sonra (BES) 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren ‘Otomatik Katılım Sistemi’ (OKS) uygulamaya başlamıştır. BES, emeklilik sistemleri içerisinde üçüncü basamak olarak nitelendirilir, OKS ise ikinci basamak olarak nitelendirilir, birinci basamak ise sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki emekliliktir. Bireysel emekliliğin hanehalkı finansal varlıkları içerisindeki yeri aşağıda Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Hanehalkı Finansal Varlıkları (Türkiye)

	03.19		03.20		Yüzde Değişim	Değişime Katkı (Puan)
	Milyar TL	Yüzde Pay	Milyar TL	Yüzde Pay		
Toplam Varlıklar	1493,2	100	1929,1	100	29,2	29,2
TL Tasarruf Mevduatı	607,6	40,7	771,9	40,0	27,0	11,0
YP Tasarruf Mevduatı	547,4	36,7	646,3	33,5	18,1	6,6
- (Milyar ABD doları)	100,6		102,4		1,8	
Kıymetli Maden Deposu	47,5	3,2	111,8	5,8	135,3	4,3
- (Milyar ABD doları)	8,7		17,7		102,8	
Tahvil ve Bonolar	42,9	2,9	44,2	2,3	3,0	0,1
- Kamu	13,6	0,9	17,8	0,9	31,2	0,3
- Özel Sektör	29,3	2,0	26,4	1,4	-10,1	-0,2
Yatırım Fonları	139,8	9,4	203,0	10,5	45,2	4,2
Emeklilik Yat. Fon.	85,6	5,7	113,9	5,9	33,1	1,9
Diğer Yat. Fon.	54,2	3,6	89,1	4,6	64,4	2,3
Hisse Senedi	63,2	4,2	84,2	4,4	33,2	1,4
Repo	1,8	0,1	2,6	0,1	42,2	0,1
Dolaşımdaki Para	42,9	2,9	65,1	3,4	51,8	1,5

Kaynak: TCMB, SPK, MKK

Son Gözlem:03.20

Dipnot: Döviz kuru, ilgili aydaki günlük verilerin ortalamasından elde edilmektedir. Emeklilik yatırım fonları katılımcıların BES ve Otomatik Katılım Sistemi’ndeki devlet katkısı hariç toplam fonlarını ifade etmektedir.

Kaynak: TCMB Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2020.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, Mart 2020 verileri ile Emeklilik Yatırım Fonlarının (BES ve OKS toplamı) hanehalkı toplam varlıklar içerisindeki payı %6’ya yaklaşmıştır (%5.9). Yaklaşık 16 yıllık bir uygulama geçmişine sahip olan bireysel emeklilik ve sistemin finansal enstrümanı olan emeklilik yatırım fonlarının ekonomi içerisindeki payı artarak devam etmektedir.

Bireysel emeklilik sistemi (BES, OKS) (dolayısıyla bu alanda faaliyet gösteren emeklilik şirketleri) faaliyet konuları ve kapsama göre, Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigorta Denetleme Kurulu denetimi altındadır.

Gönüllü Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ile Sosyal Güvenlik Sistemi (SGS) arasında farklar mevcuttur: BES, gönüllü katılım esasına dayanır fakat SGS, zorunlu katılım esasına dayanır; 18 yaşını dolduran herkes BES’e dahil olabilir ancak SGS’ye belirli şartlar dahilinde dahil olabilirler; BES’te sigortalıların birikimleri emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilir ve fakat SGS’de birikimler fonlarda değerlendirilmez; BES’te 10 yıl sistemde kalmak 10 yıl asgari katkı payını ödemek ve 56 yaşını doldurmuş olmak emeklilik için gereklidir fakat emeklilik imkanı SGS’de mevzuat çerçevesinde değişiklik göstermektedir; BES’te emeklilik hakkı elde edenler toplu para, yıllık gelir ve maaş alabilirken SGS’de prim iadesi ve getirilerin toptan ödenmesi söz konusu olmaz; BES’te katılımcı katkı payının getirisini alarak sistemden ayrılabilir ancak SGS’de –sosyal güvenlik sisteminin yapısı

gereği- bu imkan söz konusu değildir (Kaya & Kahya, 2017, s.468). Emeklilik Gözetim Merkezi resmi web sitesi bilgileri ışığında, Türkiye’de Bireysel Emekliliği’nin tarihsel gelişiminde önemli tarihler şu şekildedir:

- 7 Ekim 2001’de Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Yasası yürürlüğe girdi.
- 27 Ekim 2003 tarihinde ilk emeklilik planlarının onaylandı ve sistem faaliyete geçti.
- 29 Haziran 2012’de Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 1 Ocak 2013 tarihi itibarı ile vergi matrahından indirim yolu ile kullanılan vergi avantajı uygulaması kaldırılarak devlet katkısı sistemine geçileceği belirtildi. Aynı tarihte, 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu’nda da değişiklik yapıldı, emeklilik şirketlerinin Türkiye Sigorta Birliği’ne üye olmaları öngörüldü, ‘Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği’nin ismi ‘Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği’ olarak değiştirildi.
- 10 Ağustos 2016’da 6740 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yasayla işverenlerin çalışanlarını otomatik olarak bir emeklilik planına dahil etmesine ilişkin esaslar düzenlendi.
- 18 Ekim 2019 tarihinde ise 30922 sayılı Resmi Gazete’de Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kurulmasına dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlandı.
- 5 Haziran 2020’de 47 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlenen ‘Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu’ kuruldu.
- 24 Ağustos 2020 tarihinde Halk Hayat ve Emeklilik A.Ş., Vakıf Emeklilik ve Hayat A.Ş. ve Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş., Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş. ismiyle birleşerek kurum haline geldi.

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ile ilgili genel açıklamalardan sonra bu çalışmanın asıl konusu olan faizsiz bireysel emeklilik (İslami kurallar dikkate alarak uygulanması esas olan) sistemini detaylı olarak izah etmek yerinde olacaktır. Faizsiz bireysel emeklilik sistemini genel şemsiye olarak katılım sigortacılığı (Tekafül) kapsamında/çerçevesinde açıklamak gerekmektedir. Konvansiyonel/geleneksel sigortacılık ile katılım sigortacılığının (Tekafül) farklı yönleri Katılım Emeklilik web sitesinde Tablo 2’de yer aldığı gibi açıklanmaktadır:

Tablo 2. Katılım Sigortacılığının Farkları

Katılım Sigortacılığı	Geleneksel Sigortacılık
Karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı bir teberru/bağış sözleşmesidir.	Sigortalıların poliçelerin alıcısı olduğu, bir satın alma sözleşmesidir.
Risk paylaşımı esasına dayanır.	Risk transferi esasına dayanır.
Sigorta şirketi katılımcıların adına sigortacılık faaliyetlerini yürütür ve sigortacı yerine, operatör/işletmen olarak adlandırılır.	Sigortalılar ve şirket arasında birebir bir ilişki mevcuttur.
Katılımcılar risk fonunun da sahibi olduğu için sigortalama riskini üstlenir.	Sigorta şirketi sigortalama riskini üstlenir.
Toplanan katkılar katılımcıların ortak sahipliğinin olduğu risk fonuna aktarılmakta ve operatör tarafından yönetilmektedir.	Ödenen primlerin sahipliği sigorta şirketine aittir.
Risk fonundaki ve pay sahiplerinin fonundaki varlıklar katılım finans ilkelerine uygun yatırım araçlarına yönlendirilir.	Yasal düzenlemelerde belirlenen kurallar dışında herhangi bir sınırlama mevcut değildir.
Mevcut sigortacılık mevzuatına ek olarak Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları hakkındaki yönetmeliğe tabidir.	Mevcut sigortacılık mevzuatına tabidir.
Operatör şirket fıkıh alanında uzman üyelerden oluşan danışma komitesinden hizmet alır.	-
Şirketin ve katılımcıların gelirleri ayrı hesaplarda takip edilir.	Şirketin birer bilançosu ve gelir tablosu mevcuttur.
Katkıların katılım reasüransı şirketine devredilmesi gerekmektedir. Ancak katılım reasüransı şirketinin yokluğu durumunda belli şartlarla konvansiyonel reasürans şirketleriyle çalışmasına müsaade edilmiştir.	Primler (ve risk) reasürans şirketine devredilir.

Kaynak: Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş. web sitesi <https://www.katilimemeklilik.com.tr/katilim-sigortaciligi/katilim-sigortaciligi-hakkinda/>

Bu çalışmada amaç, Türkiye’de 2003 yılından itibaren fiilen başlayan ve kayda değer bir varlık büyüklüğüne ulaşan Bireysel Emeklilik Sisteminin (Gönüllü Bireysel Emeklilik-BES ve Otomatik Katılım Sistemi-OKS) önemli bir bileşeni olan faizsiz emeklilik sisteminin (ve emeklilik yatırım fonlarının) değerlendirilmesi, güçlü, zayıf yönlerinin belirlenmesi, sistemin karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditlerin tespit edilmesidir. Çalışma konusunun seçilmesindeki motivasyon şu şekilde açıklanabilir: Türkiye’de sürdürülebilir ve sağlıklı bir ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan tasarrufların artırılması ve ekonomiye yatırım kaynağı olarak transfer edilmesi için kilit rol oynayan bireysel emeklilik sisteminin katılımcı sayısı ve fon aktif büyüklüğünün önemli miktarda büyümesi, -konvansiyonel emeklilik ürünleri yanında- faizsiz emeklilik ürünlerinin varlığı ve gelişmesine bağlıdır.

Çalışma beş bölümden müteşekkildir. İlk bölüm, çalışmanın alanı, kapsamı, hedefi, önemi ve motivasyonunu ele alan giriş bölümüdür. İkinci bölüm Türkiye’de faizsiz bireysel emeklilik sistemi ve emeklilik yatırım fonları hakkında genel bilgiler içermektedir. Literatür incelemesi üçüncü bölümde yer almaktadır. Faizsiz bireysel emeklilik sisteminin güçlü ve zayıf yanları, sistemin karşılaştığı fırsat ve tehditlerin analiz edildiği (SWOT Analiz) bölüm dördüncü bölümüdür. Beşinci ve son bölüm, çalışmanın sonuç bölümüdür, bu bölümde faizsiz bireysel emeklilik sisteminin karşılaştığı zorlukların çözümüne dair çözüm önerileri de yer almaktadır.

2. Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Emeklilik Yatırım Fonları

Genel olarak tekafül sistemi, Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş. web sitesinde yer alan tanımlara göre, Türkiye’de katılım sigortacılığı anlamında kullanılır ve yardımlaşma usulü ile yapılan karşılıklı sigortadır. Takefül, karşılıklı garanti vermek demektir. Bu sigortada hedef; sigortalıların karşılıklı dayanışma hedefiyle bir araya gelip biriken katkı payı toplamının risk ile karşı karşıya kalan sigortalılar tarafından kullanılmasıdır.

Tekafül temeline dayanan üç adet temel sigortacılık modeli mevcut olup bu modeller şu isimlerle anılmaktadır: 1-Kar Paylaşımı (Mudharabah), 2- Wakalah Modeli ve 3-Kombine Model (Dede, 2017, s.245).

Hayat ve Emeklilik Branşında, faizsiz bireysel emeklilik uygulaması, şirketler tarafından oluşturulan emeklilik planlarında faize dayalı finansal araç olmayan fon portföyüne sahip emeklilik yatırım fonları ile hayata geçmektedir. Konvansiyonel emeklilik planları / fonlarının aksine, faizsiz bireysel emeklilik sistemi ve sistemin ana unsuru olan emeklilik yatırım fonları, faiz kazancı içermeyen mali araçlardan oluşan fon portföyünden oluşmaktadır. Faizsiz bireysel emeklilik sisteminde şirketler ve organizasyon yapılarına baktığımızda sistemdeki tüm emeklilik şirketleri ve sadece faizsiz bireysel emeklilik hizmetini yürüten şirketler aşağıda belirtilmiştir;

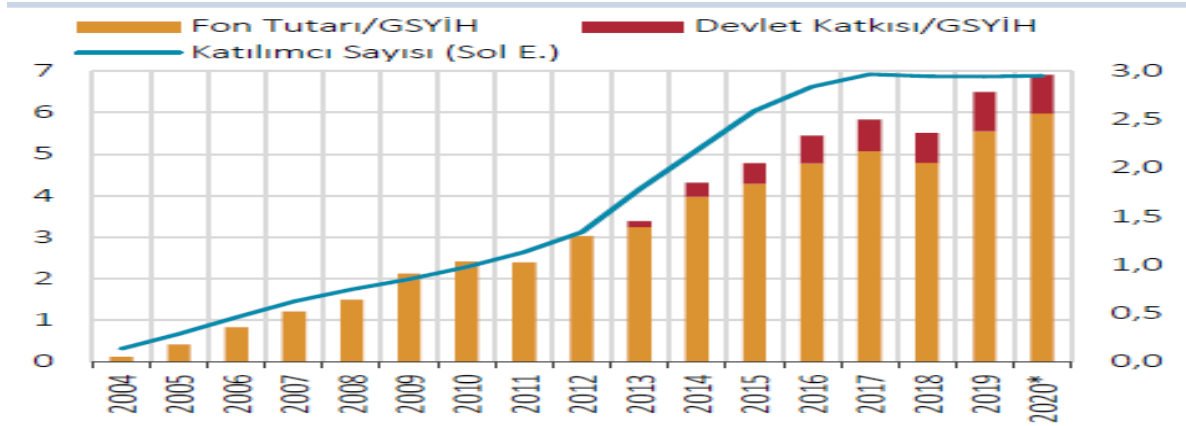
1. Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş.(*)
2. Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş. (*)

Bu 2 emeklilik şirketi tamamıyla faizsiz emeklilik prensiplerine göre çalışmaktadır. Aşağıdaki diğer emeklilik şirketleri konvansiyonel emeklilik şirketleri olmakla birlikte, faizsiz emeklilik planları ve emeklilik yatırım fonlarına sahiptir ve müşterilerine faizsiz bireysel emeklilik hizmetleri de sunabilmektedir.

1. Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş.,
2. Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.,
3. Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş
4. Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.
5. Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş.
6. Axa Hayat ve Emeklilik A.Ş.
7. BNP Paribas Cardif Emeklilik A.Ş.
8. Cigna Finans Emeklilik A.Ş.
9. Fiba Emeklilik ve Hayat A.Ş.
10. Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.
11. Groupama Hayat A.Ş.
12. Metlife Emeklilik ve Hayat A.Ş.
13. NN Emeklilik ve Hayat A.Ş.

14. Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş. (Halk Hayat ve Emeklilik A.Ş., Vakıf Emeklilik ve Hayat A.Ş., Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş. 24 Ağustos 2020 tarihinde Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş. çatısı altında birleşmiştir).

Dolayısıyla, toplamda 16 emeklilik şirketi faaliyet göstermektedir. Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ve otomatik katılım sistemi (konvansiyonel + katılım) katılımcı sayısı, fon tutarı bilgileri aşağıda Şekil 1 ve Şekil 2’de görülmektedir.

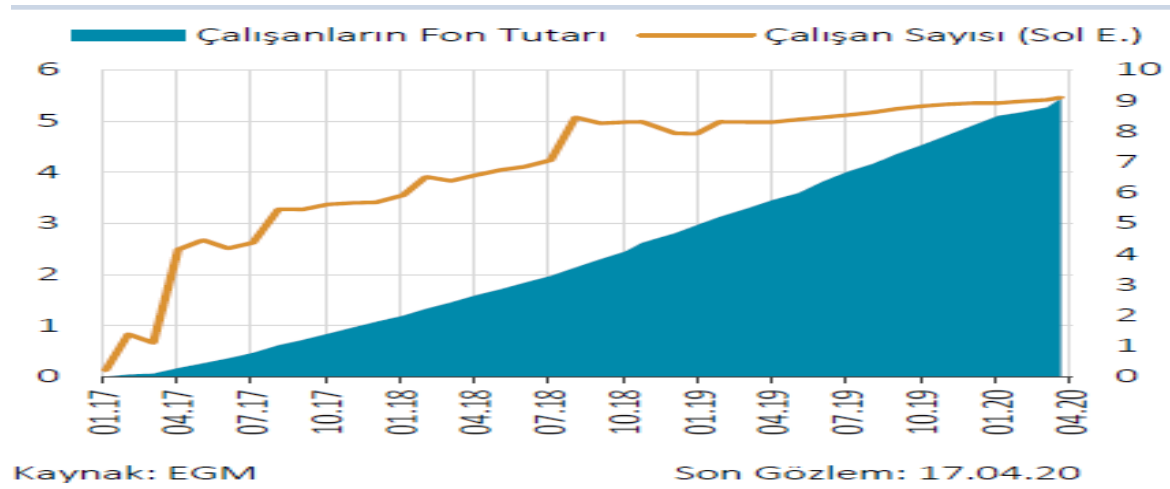
Kaynak: EGM

*Son Gözlem: 17.04.20

Dipnot: Devlet katkısı, sözleşmeye bağlı olarak katkı paylarının yüzde 25'i oranında devlet tarafından ödenen tutar olup sistemde kalma süresine bağlı olarak alınabilmektedir. GSYİH son verisi 2019 Ç4'tür.

Kaynak: EGM, TCMB Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2020

Şekil 1. Bireysel Emeklilik Sistemi (% , Milyon Kişi)

Kaynak: EGM

Son Gözlem: 17.04.20

Kaynak: EGM, TCMB Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2020

Şekil 2. Otomatik Katılım Sistemi (Milyar TL, Milyon Kişi)

Şekil 1 ve Şekil 2’de görüldüğü üzere, hem BES hem de OKS sisteminde, fon tutarları artış göstermektedir. Katılımcı sayılarındaki artış ivmesi ise 2018’den itibaren hız kaybetmemiştir. BES ve OKS sistemindeki faizsiz toplam fon tutarı, katılımcı sayısı bilgileri –EGM verilerine göre- 31 Ağustos 2020 itibarıyla Tablo 3 ve Tablo 4’de yer almaktadır:

Tablo 3. BES Özet Verileri (Türkiye)

BES Özet Verileri	31 Ağustos 2020 İtibarıyla
Katılımcıların Fon Tutarı	126.459,7 milyon TL
Faizli Fon Tutarı	101.704,5 milyon TL
Faizsiz Fon Tutarı	24.755,2 milyon TL
Devlet Katkısı Fon Tutarı	18.769,2 milyon TL
Faizli Devlet Katkısı Fon Tutarı	17.134,2 milyon TL
Faizsiz Devlet Katkısı Fon Tutarı	1.635,0 milyon TL
Şirketlerin Katılımcılarının Toplamı	6.859.900 Kişi
Katkı Payı Tutarı	77.304,9 milyon TL
Yatırıma Yönelen Tutar	75.811,0 milyon TL

Kaynak: EGM

Gönüllü Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) verilerine Tablo 3'te 31.08.2020 tarihi itibarıyla bakıldığında, Türkiye'de katılımcıların toplam fon tutarı olan 126 Milyar TL'nin yaklaşık %20'si faizsiz fon tutarından oluşmaktadır.

Tablo 4. OKS Özet Verileri (Türkiye)

OKS Özet Verileri	31 Ağustos 2020 İtibarıyla
Çalışanların Fon Tutarı	10.144,7 milyon TL
Faizli Fon Tutarı	3.740,0 milyon TL
Faizsiz Fon Tutarı	6.404,7 milyon TL
Devlet Katkısı Fon Tutarı	315,2 milyon TL
Faizli Fon Tutarı	94,0 milyon TL
Faizsiz Fon Tutarı	221,2 milyon TL
Katkı Payı Tutarı	8.172,6 milyon TL
Çalışan Sayısı	5.577.087 kişi
Sertifika Sayısı	6.994.672 adet
İşveren Sayısı	221.495 adet

Kaynak: EGM

Otomatik katılım sistemi (OKS) verilerine bakıldığında ise 31 Ağustos 2020 verileri Tablo 4'te incelendiğinde, faizsiz fon tutarının toplam fon tutarının yaklaşık %63'ünü oluşturduğu görülmektedir. Bu yönü ile, OKS sistemi katılımcıları çoğunlukla faizsiz fonları tercih etmişlerdir.

Çalışma tarihi itibarıyla Türkiye'de toplam 404 adet emeklilik yatırım fonu mevcuttur, bu fonların 117 adedi faizsiz fondur.

3. Literatür İncelemesi

Aktif iş hayatı sonrası emeklilikte gelir kaybı/gelir azalması riskinin yönetilmesi için tasarlanan bireysel emeklilik sisteminin faizsiz olarak icra edilen alanı olarak yorumlanabilecek olan faizsiz bireysel emeklilik sistemi yanında faizli ürün içermeyen, sistemin önemli unsuru olan ve fon varlığında faize dayalı mali enstrüman içermeyen emeklilik yatırım fonları finans ve iktisat yazınında farklı çalışmalarda incelenmiştir ve faize dayalı olmayan emeklilik yatırım fonları aktif büyüklüğünün Türkiye'de hızlı artış göstermesi literatürde bu konuya olan ilgiyi artırmaktadır. Faizsiz emeklilik yatırım fonlarının önemini şu şekilde ifade edilebilir; Türkiye'de tasarruf kabiliyetinin toplumun tüm unsurlarına yayılabilmesi için, İslami hassasiyeti olan yatırımcılar yeni 'helal' finansal enstrümanlar/fonlar vasıtasıyla bireysel emeklilik fonlarına kanallandırılmıştır (Icke & Akbaba, 2015, s. 455). Literatür taraması yapıldığında bu konuda yapılan çalışmaların bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Türkiye'de İslami sigorta (Tekafül) uygulamalarını incelendiği çalışmada şu bulgulara ulaşılmıştır; tekafül uygulamalarının önünde çeşitli sorunlar mevcuttur, gelişme potansiyeline karşın yeterince gelişme gösterememektedir, beklenen ihtiyacı henüz karşılayamamaktadır (Aslan, 2015, s. 93).

Faizsiz BES, ülke ekonomisi ve özellikle katılım finans piyasası için önemli derecede potansiyele sahiptir, bu çerçevede muhtelif yapısal sorunlara çözüm getirilmesi gerekmektedir; genelde kira sertifikasına dayalı olarak

uygulanan faizsiz BES sistemi, gayrimenkul yatırım fonları ve girişim sermayesi gibi (görece) yeni sermaye piyasası araçlarıyla çeşitlendirilmelidir (Dede & Yazıcı, 2020, s.25).

Bayraktar & Aksoy (2020, s.153), katılım esasına dayalı bireysel emeklilik fonlarının performansını incelemişlerdir, analizler sonuçlarına göre, Türkiye özelinde katılım esasına dayalı emeklilik yatırım fonlarının performanslarının başarılı olmadığını, fon yöneticilerinin seçicilik ve piyasa zamanlaması açısından yeterli olmadıklarını ileri sürmektedir. Bu bulgulara karşın, fon performansları konusunda diğer bir çalışmada, Uysal & Adalı (2018, s.50) Türkiye’deki uygulamada olan İslami emeklilik yatırım fonları ile geleneksel emeklilik yatırım fonlarının performanslarını karşılaştırmıştır; çalışmada öncelikle 2014 Haziran – 2017 Ekim dönemi arası hisse senedi ağırlıklı emeklilik yatırım fonları performansları ve fon yöneticilerinin zamanlama kabiliyetleri analiz edilmiştir; ayrıca İslami emeklilik yatırım fonları ile geleneksel emeklilik yatırım fonlarının performansları karşılaştırılmıştır; Sharpe, Treynor ve Jensen portföy performans ölçütleri kullanılmıştır, analiz bulguları şunlardır; her 2 fon grubu da yüksek performans göstermektedir, dolayısıyla fon yöneticilerinin fon portföyü yönetim performansları başarılı bulunmuştur.

Coşkun & Altundal (2017, s.260) Türkiye’de yurtiçi tasarruf oranının artırılmasında faizsiz bireysel emeklilik sisteminin rolünü analiz etmiştir, tasarruf oranının artırılmasında genel olarak teşviklerin, bireysel emeklilik ve otomatik katılım sisteminin, özelde ise faizsiz bireysel emeklilik sisteminin önemine ve potansiyel rolüne vurgu yapılmıştır.

Özidođru (2018), katılım sigortacılığının Türkiye’ki durumunu ele aldığı çalışmada, katılım sigortacılığının güçlü ve zayıf yönleri yanında yeni gelişmekte olan bu sistemin karşıya olduğu fırsat ve tehditler ortaya konulmuştur, SWOT analiz icra edilmiştir.

Faizsiz sigortacılığın uygulanabilirliği ile ilgili olarak, Sezal’ın (2017, s.1156) çalışma bulguları şunlardır; Türkiye’de tekaful uygulamalarının önünde çeşitli sorunlar mevcut olup gelişme potansiyelinin yüksek olmasına karşın beklendiği kadar gelişme sağlanamamıştır, dolayısıyla beklenen ihtiyacı karşılamamaktadır. Çalışmada ayrıca tekaful piyasasının gelişimi için öneriler ileri sürülmüştür.

Kasri, Haidir, Amin & Prasetyo (2017, s.479) Endonezya’daki İslami emeklilik fonlarına olan talebi incelemişler ve şu bulgulara ulaşmışlardır; Endonezya’da İslami emeklilik yatırım fonlarına olan talep yüksektir, bu fonlarla ilgili emeklilik planlarına katılma/satın alma davranışının temel belirleyicileri ise pazarlama ve dindarlık eğilimidir.

Manjoo (2012, s.39) Birleşik Krallık’taki emeklilik reformlarını ve İslami emeklilik yatırım fonlarının fırsat yönlerini inceleyen bir çalışma yapmıştır. Birleşik Krallık’ta yaşayan İslam toplumunun geçmişe nazaran toplumsal yapısının ekonomik anlamda değişime uğradığı gerçeğinden hareketle, ülkedeki Müslüman toplumun emeklilik ihtiyaçlarının karşılanması hususunda İslam’daki tasarruf nosyonunu incelemek için gerçekleştirdiği bu çalışmanın bulguları şunlardır; İslami kural bütünü’nün hedefleri (yaşam, aile ve varlık/servetin korunması) dikkate alındığında, emeklilik kavramının aslında bu hedeflerle uyum içinde olduğu görülmektedir, buna karşın anüite sisteminin ve vekil (miras hukuku açısından) sisteminin İslami kural bütünü açısından uygun görülmediği için emeklilik mevzuatında ve mevcut emeklilik modellerinden çıkarılması ihtiyacı vurgulanmaktadır.

4. Swot Analiz: Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emeklilik Sistemi

Sosyal güvenlik sisteminin devlet bütçesi üzerindeki yükünün hafifletilmesi, fertlerin tasarruflarının yatırımlara sevk edilerek büyük projelere maddi kaynak aktarılabilmesi ve yatırımcıların/müşterilerin (katılımcıların) emekliliklerinde mevcut satın alım güçlerinde meydana gelecek azalma riskini yöneterek maddi güçlerini koruyabilmesi (sigortacılık işlevi ile ilgili unsur) için bireysel emekliliğe ihtiyaç vardır.

Bireysel emeklilik müşteri kitlesinin mümkün olduğunca toplumun geneline yayılabilmesi ve tasarrufların ekonomiye kazandırılabilmesi için de faizli finans ürün ve hizmetlere duyarlı bireylerin finansal tercihlerine uygun olarak geliştirilmiş olan faizsiz bireysel emekliliğin gelişimi önemlidir.

Halen uygulanmakta olan ve sürekli gelişen faizsiz bireysel emeklilik sistemi (BES-Üçüncü Basamak (*Third Pillar*) ve OKS-İkinci Basamakta (*Second Pillar*)) yer alan faizsiz emeklilik yatırım fonlarının (İslami ilke ve kurallara uygun çerçevede işleme esas olan) halihazırdaki uygulamalarının güçlü ve gelişime açık yanları ve karşı karşıya olduğu fırsat ve tehdit/zorluklar aşağıda SWOT analiz kapsamında gösterilmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin SWOT Analizi

SWOT Analiz	
GÜÇLÜ YÖNLER (STRENGTHS)	ZAYIF YÖNLER (WEAKNESSES)
*Faizsiz Fonlara Yüksek Talep	*(Konvansiyonel emeklilik yatırım fonlarına kıyasla) Sınırlı Yatırım (Finansal Araç) Seçeneği
*Devlet Desteği (%25)	*Henüz Gelişmekte Olan Bir Branş / Sektör Olması
*Devlet Garantisi (Fonlardaki Birikimlerin Haczedilememesi)	*Kısmi çıkışa (halihazırda) İzin Verilmemesi
*Sistemin Tüm Oyuncular Tarafından Desteklenmesi	*Kira sertifikalarında İkinci El Pazarın Aktif Olmaması ve Vadelerin Kısa Olması
*Cumhurbaşkanlığı Eylem Planına Dahil Olması	*Faizsiz Finans Alanında Yetişmiş İnsan Gücünün Henüz Sınırlı Olması
*Fonların Zarar Etme Olasılığının Düşük Olması (İhraç Edilen Ürünler Varlık Dayanak Üzerinden İhraç Edildiğinden Halka Arz Eden Kurum İflas Etse Bile Dayanak Varlık Satılarak Fonun Zararının Önüne Geçilebilir.)	
FIRSATLAR (OPPORTUNITIES)	TEHDİTLER (THREATS)
* Hızlı Büyüme Potansiyeli	* Bireylerin Sisteme Yeni Giriş ve Sistemde Kalmalarının Ekonomik Koşullara (İş Döngülerine) Yüksek Oranda Bağlı Olması
*Kalkınma Planında Yatırım Yapılacak Alan Olması	*Faizsiz Finans Mevzuat (Regülasyon) Altyapısının Henüz Tam Anlamıyla Tamamlanmamış Olması
*Kısmi Çıkış (İlk Konut Alımı vb. Makul sebepler ile) İçin İzin Olasılığının Planlarda Olması	
*OKS Sisteminde Tüm Kurumların Faizsiz Fon Kurmak Zorunda Olması	

Faizsiz bireysel emeklilik sistemi/fonlarının uygulamada karşı karşıya olduğu fırsat/tehdit (zorluk) unsurları ile ilgili olarak tablodaki bulgu ve değerlendirmeler şu şekilde değerlendirilebilir: Sistemin son yıllarda gelişim göstermesi ve ileride büyük potansiyel taşıması avantaj olarak görülmektedir. Diğer yandan, mevzuat altyapısının konvansiyonel fonlara nazaran gelişime açık olması ve emeklilik yatırım fon portföy yapısında finansal enstrümanlarının sınırlı olması, faizsiz fonların dezavantajlı olduğu alanlardır.

Konvansiyonel emeklilik yatırım fonlarının (EYF) getirileri ile faizsiz emeklilik sistemi (katılım fonları) yatırım aracı olan katılım esaslı emeklilik yatırım fonlarının karşılaştırmalı performans getirileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 6. Faizsiz (Katılım) EYF’lerin Konvansiyonel EYF ile Fon Getiri Karşılaştırması

Emeklilik Yatırım Fon Türü	1 Yıllık Ortalama Getiri Oranı (%)*
Standart Fonlar	23.7
Katılım Standart Fonlar	29.7
OKS Standart Fonlar	18.0
OKS Katılım Standart Fonlar	22.8

*30.06.2019-30.06.2020 tarihleri arası dönem getirileri hesaplanmıştır. Getiri hesaplanırken her bir fon (EYF) grubundaki tüm fonların aritmetik ortalaması hesaplanmıştır.

Kaynak: TEFAS

Tablo 6’da konvansiyonel emeklilik yatırım fonlarının 30 Haziran 2020 itibarıyla 1 yıllık getirileri ile faizsiz emeklilik sistemi yatırım aracı olan katılım esaslı emeklilik yatırım fonlarının getirileri mukayese edildiğinde faizsiz fon getirilerinin avantajlı olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Faizsiz (Katılım) EYF’lerin Konvansiyonel EYF ile Fon Getiri Karşılaştırması (3 Yıl)

Emeklilik Yatırım Fon Türü	Kümülatif Ortalama Getiri (%)*
Standart Fonlar	48.2
Katılım Standart Fonlar	60.3

*30.06.2017-30.06.2020 tarihleri arası dönem kümülatif 3 yıllık getiri. Getiri oranı, 3 yıldır faal olan (standart grup içerisindeki veya katılım standart grubu içerisindeki) fonların -3 yıllık kümülatif- getirilerinin aritmetik ortalaması alınarak bulunmuştur.

Kaynak: TEFAS

Tablo 7’de görüldüğü üzere, katılım (faizsiz) emeklilik yatırım fonları, geleneksel (konvansiyonel) emeklilik yatırım fonlarına kıyasla katılımcılara önemli düzeyde getiri kazandırmaktadır. Ürün çeşitliliğinin

artması ve sistemin daha yerleşik hale gelmesi ile uzun vadede katılım emeklilik yatırım fonlarının enflasyon üzerinde getirilerle müşterileri/sigortalıları/katılımcıların birikimlerini artıracığı beklenmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Finans sektörünün önemli bir bileşeni olan ve aktif büyüklük açısından bankalardan sonra öne çıkan sigorta sektörü, risk yönetimi sanatı olarak görülmektedir ve hayat (ve emeklilik) ve hayat dışı branş olarak temelde ikiye ayrılmaktadır. Hayat ve emeklilik branşında hayat sigortaları, ferdi kaza sigortaları ve sağlık sigortaları yanında son 16 yıldır öne çıkan sigorta branşı bireysel emekliliktir. Bireysel tasarrufların artırılması yoluyla sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya destek olması beklenen ve ayrıca bireylerin aktif çalışma dönemleri sonrası emeklilik dönemlerinde alım güçlerini korumalarına yardımcı olabilecek tamamlayıcı sosyal güvenlik vazifesi gören bireysel emeklilik, Türkiye’de gönüllü bireysel emeklilik ve otomatik katılım olarak iki şekilde devam etmektedir. Geleneksel (konvansiyonel) bireysel emeklilik sistemi ve emeklilik yatırım fonları faize dayanan finansal yatırım araçlarına yatırım yapmaktadır büyük oranda. Bununla birlikte, faize duyarlı bireysel emeklilik yatırımcılarının tasarruflarının da bireysel emeklilik kapsamında değerlendirilmesi ve ekonomiye katkının artırılması motivasyonu ile faizsiz emeklilik sistemi (ve sistemin en önemli unsuru olan) faizsiz emeklilik yatırım fonlarının kurulması ve gelişmesi mümkün olmuştur.

Mevzuat altyapısı, denetleyici ve düzenleyici kurumları (Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu, EGM, Hazine ve Ekonomi Bakanlığı, SPK), bilgi işlem altyapısı, kurumsal yönetim ilkeleri ve doğrudan devlet teşvik mekanizması ile hem konvansiyonel emeklilik sistemi hem de faizsiz emeklilik sistemi son yıllarda –yatırımcı/katılımcı sayısı, şirket sayısı, sisteme aktarılan katkı payı tutarı ve son tahlilde emeklilik yatırım fonlarının aktif büyüklükleri açısından- önemli derecede gelişme göstermiştir.

Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emekliliğin karşılaştığı zorlukların bertaraf edilebilmesi ve fırsatlardan azami düzeyde faydalanılabilmesi için öneriler şunlar olabilir: Kurum bazında icazet kurumu yerine merkezi icazet kurulu kurulması bu sigorta alanının gelişimi için daha faydalı olacaktır ki bu kurul katılım bankaları, Borsa İstanbul, Katılım Bankaları Birliği ve Sermaye Piyasası Kurulu (ve diğer ilgili kurumlar) temsilcilerinden oluşabilir; ikinci öneri olarak, faizsiz finans, sertifikasyon ve lisanslamaya tabi olmalıdır (Sermaye Piyasaları lisanslamaları benzeri bir yapı) ve bu alanda lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yüksek öğretim programları açılmalı, bu programlarda farklı lisanslar ile eğitim yapılabilmelidir; son öneri ise katılım bankalarının ihraç ettikleri kira sertifikalarında ikinci el piyasasının aktif yapımcıları olmalıdırlar.

SWOT analiz çalışma bulguları göstermiştir ki; katılım emeklilik sisteminin önde gelen güçlü yönü ürünlere olan yüksek taleptir (özellikle OKS), sistemin zayıf yönü ise portföy yönetiminde finansal araç çeşidinin sınırlı olmasıdır. Sistemin karşı karşıya olduğu önemli fırsat, hızlı büyüme potansiyelidir; diğer yandan sistemin katılımcı sayısı ve fon büyüklüğü açısından ekonomik konjunktüre bağlı olması zayıf yönü olarak görülebilir. Hem konvansiyonel bireysel emeklilik hem de faizsiz emeklilik, ekonomik konjöntür ve iş döngülerinden her ne kadar etkilense de halen büyüme potansiyelini korumaktadır ve katılımcılara devlet teşviğinin devamı ile büyüme devam edecek, tasarrufların yatırımlara dönüşmesi modelinde kilit finansal araç olacaktır.

KAYNAKÇA

- ASLAN, H. (2015). Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- BAYRAKTAR, M , AKSOY, M . (2020). Katılım Esasına Dayalı Bireysel Emeklilik Fonlarının Performans Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (86) , 153-184 . DOI: 10.25095/mufad.710354.
- COŞKUN, M., ALTUNDAL, V. (2017). Türkiye’de Yurtiçi Tasarruf Oranının Artırılmasında Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin Rolü. *Route Educational & Social Science Journal*, 4(8).
- DEDE, K., YAZICI, A. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Faizsiz BES’in Analizi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 6(1)
- DEDE, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. TKBB Yayınları, Yayın No: 5.
- ICKE, B.T., AKBABA, C. (2015). Islamic Pension Funds Performance in Turkey. *European Scientific Journal* (ESJ), 11(10)
- KASRİ, R.A., HAIDLİR, B.M., AMİN, M., PRASETYO, M.B. (2017). Demand for Islamic Pension Funds in Indonesia: An Exploratory Study. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 36.
- KAYA, F., KAHYA, M. (2017). *Sigorta ve Sigortacılık*. İstanbul: Beta Yayınları. Birinci Baskı.

- ÖZÜDOĞRU, H. (2018). Katılım Sigortacılığı ve Türkiye'deki Durumu. *3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(1)
- SEZAL, L. (2017). Türkiye Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi ve Faizsiz Sigortacılık Sisteminin Uygulanabilirliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52).
- TCMB Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2020.
- TOPRAK, M., COŞKUN, M. (2018). *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitabı.
- UYSAL, M., ADALI, Z. (2018). Performance Measurement Of Pension Investment Funds in Turkey: Comparing Performance Of Traditional And Islamic Pension Investment Funds. *Fiscaoeconomia*, 2(2).
- Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu 2017, Emeklilik Gözetim Merkezi.
- <https://egm.org.tr/bireysel-emeklilik/tarihce/> Erişim Tarihi: 23 Eylül 2020.
- <https://egm.org.tr/otomatik-katilim/tarihce/> Erişim Tarihi: 23 Eylül 2020.
- <https://www.katilimemeklilik.com.tr/katilim-sigortaciligi/katilim-sigortaciligi-hakkinda/> Erişim T.: 23 Eylül 2020.
- <https://egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/> Erişim Tarihi: 24 Eylül 2020.
- <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/PortfoyDegerleri/Index/EYF> Erişim Tarihi: 24 Eylül 2020.
- <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik> Erişim Tarihi: 24 Eylül 2020.
- <https://www.tefas.gov.tr/FonKarsilastirma.aspx> Erişim Tarihi: 28 Eylül 2020.